

OLUKORRAST KIRIKUS SÜGISEL 2022
Peapiiskop Urmas Viilma ettekanne
EELK XXXI Kirikukogu 3. istungjärgul, 23. novembril 2022
Tallinna Toompea Kaarli koguduse majas

Austatud kirikukogu!

Austatud piiskop Pavlo Shvarts Saksa Evangeelsest Luterlikust Kirikust Ukrainas!
Armsad vennad ja õed siin ja sealpool ekraani!

Oleme kirikuaasta viimase nädala keskpunktis. Ees ootab uue kirikuaasta algus ja 1. adventipühapäev, seljataha on jäänud igavikupühapäev ja Kuningas Kristuse püha, mis annab tooni veel kestvale nädalale. Igavikupühapäeva evangeelium kirjakoht, mida meie kirikukalendri kohaselt igal aastal sel pühal loetakse on Matteuse evangeeliumi 25. peatükist, tähendamissõna rahvaste kohtust.

Tähendamissõnas on juttu rahvaste üksteisest eraldamisest viimisel kohtupäeval Inimese poja poolt samal kombel nagu eraldatakse sikud lammastest. Troonil istuja ütleb: „*Tõesti, ma ütlen teile, mida te iganes olete teinud kellele tahes mu kõige pisematest vendadest, seda te olete teinud mulle. Mida te iganes olete jätnud tegemata kellele tahes mu kõige pisematest vendadest, seda te olete jätnud tegemata minulegi.*” (Mt 25:40,45) Kohtunik kaalub inimeste tehtud ja tegemata jäänud tegusid. Kõik, mis on tehtud ligimesele on tehtud ka Issandale ja mis on jäänud tegemata ligimesele on jäänud tegemata Issandala.

Kui me tavaliselt peame heade tegude vastandiks halva tegemist, siis tähendamissõnast selgub, et hea tegemise vastuskäitumine, mille eest kedagi karistatakse, ei ole mitte kurjad teod, vaid hea tegemata jätmine. Silmade, kõrvade sulgemine, käte sügavale taskupõhja surumine, et mitte sekkudes kaotada oma erapooletust. Just ükskõiksus on viis toimimiseks, et sillutada teed hukatusse.

Sissejuhatus

Kevadiseks kirikukoguks aprillikuu lõpus oli möödunud kaks kuud Venemaa agressioonist ja sõja eskaleerumisest Ukraina territooriumil alates 24. veebruarist 2022. Rääkisin tookord sellest, kuidas on EELK ja teised Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikud reageerinud sõjale ja sellega kaasnenud põgenikekriisile ning oma abikäed Ukrainale ulatanud. Krimmi annekteerimisest 2014. aastal on möödunud juba üle kaheksa aasta ja sõja eskaleerumisest selle aasta veebruaris on möödunud üheksa kuud. Palvetame kirikutes jätkuvalt rahu saabumise pärast just nendel tingimustel, mis toovad lisaks relvade vaikimisele rahu ka ukrainlaste südamesse. Sellist rahu veel ei ole, kuid selle nimel tegutseb Ukraina valitsus, tegutseb Ukraina rahvas, tegutsevad liitlased üle maailma, annavad oma panuse Ukraina kirikud ning kõik nende kristlikud õed ja vennad lähemalt ja kaugelt.

Kristlike õdede ja vendade seas, kes on Ukrainat aidanud on paljud Luterliku Maailmaliidu liikmeskirikud Euroopas ja kaugemalt, nagu ka meie oma Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Mul on eriti hea meel, et see tugi, mida me oma usukaaslastele ja nende kaasmaalastele Ukrainas pakkuda saame ei ole lihtsalt formaalne, vaid on reaalne. See väljendub abi saatmises esemete ja tarvikute näol mitmetest meie kogudustest ja kogukondadest, samuti rahalistes annetustes ja toetuses, mida oleme kokku kogunud EELK kogudustest ja liikmetelt, samuti eraldanud kirikuvalitsuse reservfondist. Ma ei hakka lugema üles kõike seda, mida oleme EELK koguduste ja asutuste toel teinud ja kuidas oleme panustanud. Tänu selle kõige eest kuulub paljudele-paljudele inimestele, kes on osaks Jumala õnnistusest ja lootusest, mis on sündinud tohutuid kannatusi põhjustava sõja kiuste. Ilusa läbilõike sellest kõigest annab täna esitletud värske

raamat „Rahu poole. EELK on ulatanud abikäe Ukraina sõjas kannatanuile“, mille on kahasse välja andnud EELK Konsistoorium ja Eesti Diakoonia.

Erinevad kriisid nagu seda on meid viimastel aastatel puudutanud tervisekriis, praegune julgeolekukriis, mille tuules on saabunud energiakriis ja majanduskriis ning juba pikemat aega tähelepanu pälvinud keskkonnaküsimused panevad vaatama tagasi minevikku, hindama ja analüüsima kriitiliselt olevikku ning arglikult kavandama tulevikku.

Minevik

Krimmi annekteerimist Venemaa relvajõudude poolt 2014. aasta kevadel on nimetatud uue külma sõja või ka teise külma sõja alguseks. Külma sõda ehk pinev vastasseis Lääne riikide ja Nõukogude Liidu vahel algas peaaegu kohe pärast II maailmasõja lõppu ja kestis kuni Nõukogude Liidu lagunemiseni. Venemaa agressioon Ukraina vastu on Ida-Euroopa riikides levitanud külma sõja hingust ja ajaloo sügavamatest kihtidest on pinnale tõusnud küsimus, mida hakata peale kommunistliku pärandiga. Kas see tuleks tervikuna välja juurida ja hävitada või peaks midagi sellest jääma hoiatava märgina meenutama ajajärku paljude riikide ja rahvaste ajaloo, mis kannab kannatuste, valu, ülekohtu, ängistuse ning inimsuse- ja jumalavastasuse pitsert?

Eesti Vabariigi Valitsus on otsustanud teisaldada okupatsioonisümbolitega monumendid Eesti avalikust ruumist. Täna, 23. novembril umbes neil minutitel, mil seisan siin teie ees on Riigikantselei lubanud avalikustada punamonumentide töörühma nimekirja Eestis paiknevatest mälestusmärkidest ja hauatähistest, millest osa tuleb avalikust ruumist eemaldada. Riigikantselei salastatud koosseisuga töörühm kaardistas 322 okupatsioonivõimu mälestusmärki ja hauatähist ning andis neile oma hinnangu ja soovitusel. Praegustel andmetel lubab komisjon 78 punamonumenti alles jätta. On ironiline, et osa punamonumentidest paikneb ka meie kogudustele kuuluvatel kinnistutel, kalmistutel ja isegi kirikuaedades.

Me oleme usurahvana suutnud alati minevikuga rahu sõlmida, sest meie pilk ja süda ulatub kaugemale minevikust, olevikust kui ka tulevikust. Ristiinimese pilk on suunatud igavikku ning meie süda ja aare on taevas. Tänu sellele ei vea me kaasas mineviku taaka, vaid suudame selle seljataha jätta. Nagu me suudame heita endalt Kristuse toel ka patu, mis rõhub. See tähendab, et võime vabalt kogudustes toimida punamonumentide töörühma poolt tehtavate suuniste kohaselt. Kui mõni monument või sümbol, mis asub koguduse valduses peaks kuuluma kõrvaldamisele, võime need rõõmsasti lasta kõrvaldada. Kui peaks mõni sümbolitest või monumentidest alles jätama, ei pea ka see meid häirima.

Kui vaatame ringi oma ajaloolistes kirikuhoonetes, võime leida sealt nii mõnegi võimusümboli, mis on vastuolus meie tänase ühiskondliku korra, valitsuse või maailmavaatega. Üks parim näide sellisest kohast, kus monumendid ja sümbolid võiksid omavahel sõda pidada on Tallinna Piiskoplik Toomkirik kõigi oma baltiaadlike vappide, erinevate valitsejate ajal sinna maetud võimukandjate hauatähiste, nendel olevate tekstida ja sümbolitega. Kahe ilmasõja vahel on olnud aeg, kus Riigikogu saalis on tõsimeeli arutatud baltisakslaste ülemvõimu sümboliseerivate vappepitaafide kõrvaldamist toomkirikust ning isegi nende hävitamist. Pärast iseseisvuse taastamist on üks presidentidest loobunud just nende vappide pärast oma ametisse vannutamisele järgnenud tänapalvuse korraldamisest toomkirikus ning on palunud selle korraldada Kaarli kirikus. Ühe omaaegse presidendi järeltulija palvel on Toomkoguduse juhatus kümnekonna aasta eest arutanud ka toomkiriku kantsliräästa küljes oleva kahe peaga kotka kõrvaldamise küsimust. Seegi, et Rootsi valitsejate monogrammid mitmes Eestimaa kirikus Põhjasõja järel said üle võõbatud näitab, et eelmise võimu sümbolid on alati järgnevat võimu häirinud.

Toetades rahva enesemääramise, iseseisvuse ja vabaduse aadet on luteri kiriku vaimulikud olnud viimaste sajandite kestel rahvusliku idee ja isamaa-armastuse veendunud jutlustajad, kuid pole kunagi võinud unustada, et esmalt on ristikiriku ülesanne kuulutada evangeeliumit Jumala riigist. Just kuulutus riigist, mis ei ole siit maailmast on aidanud kirikul püsima jääda ka aegadel, kui kirikuvalitsusest saadeti võimude survele kogudustele laiali üleskutseid tähistada võõrastele okupantidele olulisi ja rahvale piinlikult rõhuvaid tähtpäevi ning kaunistada kirikud vastavate loosungite ja sümbolitega.

Ilmalikud võimud ja valitsused on tulnud ja läinud, kuid rahvas, keda kirik teenib ja kellele Kristust kui igavest taevast Kuningat ja Päästjat kuulutab on ikka olnud sama. Ristirahvas on veendunud, et Kristus tühistab kõikide ilmalike võimusümbolite mõju, olgu need tõstetud kui kõrgele tahes kirikuseintele või püstitatud monumentidena kirikuaedadesse. Alfa ja Oomega kõrval ei oma need tühised ja ajas kord nuginii põrmuks pudenevad märgid mingit väge. Ainult ühe märgi all saab võita ja ühe nime ees nõtkuvad kõigi valitsejate – maiste ja taevaste – põlved, see on Kristus.

Olevik

Kui palju on Eestimaal veel neid, kellel Kristuse nimi põlved nõtkuma paneb? Kolme nädala eest statistikaameti poolt avaldatud 2021. aasta rahvaloenduse andmete kohaselt on Eestis täisealisi, kes peavad kristlust kõige omasemaks usuks 26,5 %, kellest õigeusku peab omaks 16,3%, luterlust peab omaks 7,7%, katoliiklust peab omaks 0,8%, baptismi peab omaks 0,5%, nelipühilust peab omaks 0,3%, vanausulisi veendumusi peab omaks 0,3% ja muud kristlust peab omaks 0,8%.

Eestlaste seas on kristlust omaks pidavaid täisealisi kokku 15,5%. 69% kristlastest eestlasi peab omaks luterlust, 18% õigeusku ja 13% muud kristlust. Muud usku peab eestlastest omaks 9,6% (ehk 1,5% kõigist usklikest). Eestlasi, kes ei pea omaks ühtegi usku või ei soovinud küsimusele vastata oli kokku 83% (vastavalt 70,9% ja 12%).

Venelaste seas on kristlust omaks pidavaid täisealisi 53,1%. Venelastest kristlastest 94% peab omaks õigeusku, 5,2% muid kristlikke konfessioone ja 0,8% luterlust.

Meie jaoks mõtlema ja tegutsema panev ehmatav tõsiasi on, et keskmiselt on luterlust omaks pidav inimene Eestis 62 aasta vanune, kusjuures 49% ehk pooled luterlust omaks pidajatest on 65-aastased või vanemad. Keskmine õigeusku omaks pidav inimene on 55-aastane ning neist vaid 35% on vanemad kui 64 aastat.

Teen korraks kõrvalepõike meie oma EELK statistikasse, mis on seotud kogudusi teenivate vaimulike arvu ja vanusega. Seisuga 31.12.2021 teenis EELK kogudustes 137 vaimulikku, kellest 1 piiskop, 116 preestrit ja 20 diakonit (111 meesvaimulikku ja 26 naisvaimulikku). EELK noorim koguduseõpetaja on 33-aastane (Kristo Hüdsi) ja vanim koguduseõpetaja on 86-aastane (Eenok Haamer). Kogudust teenivatest vaimulikest 58 on 50-aastased või nooremad. Ülejäänud 79 on vanemad kui 50-aastased. Emerituuri siirdumise iga on juba ületatud 15 vaimulikul, kelle ametiaega on pikendatud. 10 aasta jooksul saabub riiklik pensiooni ja kirikust emerituuri siirdumise vanus kätte veel järgmisel 35 vaimulikul. 20 aasta pärast veel umbes 40 vaimulikul. Kuigi meil on üle aegade kõrgeim vaimulikkonna arv on 20 aasta perspektiivis 2/3 kogu tänasest EELK vaimulikkonnast ületanud pensioniea piiri.

Tulevik

Kui jätkub vaimulikkonna pealekasvu tendents samal moel kui viimasel 10-15 aastal, et teoloogiat asuvad õppima ja vaimuliku kutsele vastavad inimesed, kes on teinud oma elus kannapöörde pärast 50 eluaastat, ei tule vaimulikkonnast puudust ka 20 aasta pärast, kuid

probleem tekib praostide ja konsistooriumi liikmete kandidaatide leidmisega, sest nende ametikohtade täitmise eelduseks on 7-aastane teenistus preestrina. Kui peale tulevad vaimulikud ordineeritakse 50ndates eluaastates jõuab emerituuri siirdumise iga saabuda neile kätte enne, kui saavad täidetud praostiks või assessoriks kandideerimise sätted. Veelgi suurem probleem on piiskopi või peapiiskopi ametikohtadele kandideerimisega. Vanuse sätete täitmine ei ole probleem, sest enamik ordineeritavatest on juba viimastel aastatel olnud üle 40 aasta vanad. Takistused tekivad sellega, et piiskopiks ordineeritava vaimuliku preestrina teenimise kogemus peab olema vähemalt 15 aastat. Võib juhtuda, et peame hakkama neid sätteid, eriti praoste puudutavaid, juba lähiaastatel leevendama.

Tulles tagasi EELK liikmeskonna vanuselise koosseisu juurde, siis on olukord 2021. aasta rahvaloenduse tulemuste kohaselt mitte väga lootusrikas just meil, luterlastel. Kui ei toimu mingitki muutust noorenemise suunas on neid, kes peavad luterlust omaks ülejäärmiseks rahvaloenduseks veel poole võrra vähem kui praegu. Tuletan meelde, et lausa 49% vastanutest, kes peab luterlust omaks, on vanemad kui 65 aastat ja lausa 71% on vanemad kui 50. Arvestades seda, et mehe oodatav eluiga on Eestis 73 eluaastat ja naisel 82 eluaastat (ning need on hetkel langustrendis), siis oleme 25 aasta pärast kaotanud pooled neist, kes peavad luterlust omaks surma läbi.

Lisan siia veel pisut pessimismi. Rahvaloenduse andmete alusel on kõikidest uskudest, mida inimesed omaks pidasid luterlust omaks pidavate vastajate hulgas kõige vähem noori täiskasvanuid vanusevahemikus 15-29 eluaastat. Luterlust omaks pidajate hulgas on neid kõigest 5%. Kõige helgem tulevik on rahvaloenduse alusel moslemi kogukonnal, sest islamit omaks pidajate hulgas on kuni 30-aastaseid noori lausa 31%. Luterlust omaks pidajate kõrval on oluliselt kõrgemad ka nelipühilust ja kristlikke vabakogudusi omaks pidajate noorte hulk, vastavalt siis 20% (nelipühilastel) ja 18% (kristlikel vabakogudustel). Lähedal on ka baptistide toetajad 16%.

See on see koht, kus iga koguduse vaimulik ja tema tegevust toetavad koguduse juhatuse ja nõukogu liikmed peavad vastama oma koguduse kestvusele mõeldes küsimusele, milline on nende koguduses uue põlvkonna juurdekasv? Mida selleks tehakse, et kogudusel oleks side laste ja noortega peredega? Kuidas noori kõnetatakse? Kuidas kaasatakse leeriskäinuid ka muul viisil kui ootatakse neid lihtsalt pühapäeval kirikusse? Meie kirikuseadustik soovib igal kogudusel koostada arengukava just selliste küsimuste lahendamiseks. Kui arengukava ei soovi koostada või ei suudeta seda teha, siis peaks iga koguduse juhtkond viima läbi vähemalt ühe korraliku ajurünnaku, kuhu kaasatakse ka ärksamaid kogukonna esindajaid (eriti noorte seast), et koostada tegevuskava või plaan lastele ja noortele suunatud tegevustega alustamiseks koguduses.

Kuni laste- ja noorte puudumist kogudustes ei teadvustata ega astuta ühtegi sammu selle probleemi muutmiseks, kasvõi niipalju, et plaani pidada või paar ajurünnakut korraldada, asuvad kogudused peagi end sulgema. Kuni koguduste piirkondades on veel lasteaedu ja koole on seal ka kriitiline hulk peresid, kellele oma tegevust suunata. Lasteasutuste olemasolu kohtadel näitab ära, kas kogudusel on tööpõld selles valdkonnas või on tegemist täiesti lootusetu olukorraga. Lisaks, koguduse nädalase tegevuse keskmis ei pea olema alati ainult kirikuhoone või pastoraat. Tuleb püüda minna sinna, kus juba lapsed ja noored ees ootavad. See aga eeldab valmisolekut avatud suhtlemiseks.

Kui vaadata, kus paikneb suurem osa luterlust omaks pidavate inimeste arv rahvaloenduse järgi on tegemist kolme linnaga: Tallinn, Tartu ja Pärnu. Kõigist 86 000 luterlust omaks pidavast inimesest elab just nendes linnades 35 000 ehk 40%. Kõige suurem võimalus, samas ka kõige suurem konkurents kõikide muude tegevustega on uue põlvkonnaga midagi ette võtta linnades. Me ei tohi ennast uinutada teadmise, et pühapäeval pole nagu kiriku täituvusel väga vigagi.

Kui aga hindame elanikkonna suurust linnades, siis võib kirikuga kontakti saavate inimeste arv olla siin oluliselt madalam kui mõnes kihelkonnakoguduses. Minu eesmärk ei ole linna maale vastandada või vastupidi. Minu soov on, et meie koguduste juhid – vaimulikud ja juhtorganite liikmed – võtaksid aja, et tegeleda küsimusega, mida me peame tegema, et juurdekasv kogudusse tuleks heast koostööst peredega või kontaktidest kohalike laste- ja haridusasutustega.

Keskkond ja energia

Tuleviku teemaks peab saama kiriku jaoks üha rohkem ka keskkonna, loodu(s)hoiu ja säästlikkuse küsimustega tegelemine. See ei tohi olla kristlaskonnale ega ka meie Eesti luteri koguduste jaoks võõras või võõristust tekitav valdkond. Aadam ja Eeva said ülesande Eedeni aeda harida ja hoida. Kõik, mis elab, floora või fauna on Jumala loodud ning antud meie harida ja hoida. Energiakriis võib olla see „hea kriis“, mida me ei tohi raisku lasta, et siingi kogudustes aru pidada, kus on koguduse jaoks säästmise võimalused. Ja mitte ainult selleks, et hoida kokku raha ja vähem kulutada energiat, vaid ka selleks, et mõelda keskkonnatundlikult uute energialahenduste peale, mis on jätkusuutlikud ja keskkonnasäästlikud.

Näiteks sedagi, et päikesega tuba või vett soojendades ei pea patareisid paigaldama tingimata just kiriku katusele. Nendel maatükkidel, mida seni pole saanud kasutada rendimaana mõne põllumehe jaoks, võib päikeseparkide rajamiseks olla kindlasti tulevikku. Nõnda saab hoida keskkonda, rahuldada oma energiavajadused ja teenida võrku tagasi müües ehk pisut lisagi.

Mis puudutab koguduse igapäevase tegevuse keskkonnasäästvamaks muutmist, siis oleks nendelgi teemadel mõistlik koguduses aru pidada ning vastav kava koostada, millega kaardistada ära võimalused keskkonnateadlikuks ja säästlikuks tegutsemiseks. Olgu see siis kirikukohvi korraldamine plastknõusid vältides, nõudepesumasina nõusid pestes vett säästes, prügi liigiti sorteerides ja taarat tagastades keskkonda hoides, päikesekatust pastoraadile paigaldades energiat säästes ja ise tootes, imbväljakut rajades, biopuhastit või septikut paigaldades, et kirikusse või kiriku kõrvale tualetti rajada.

Igavik

„Meie elu on taevas“, pealkirjastas Harri Haamer oma mälestusteraamatu. Selles ei ole kahtlustki, kuid seni, kuni igavik laseb ennast veel oodata, tuleb meil korraldada iseenda, meie koguduste ja koguduste liikmete elu ja tegelikkust siin maa peal. EELK ülesanne siin ajas on kenasti kirja pandud juba varasemalt EELK põhikirja 3 paragrahvi. Oma ettekande lõpetuseks soovin seda meeldetuletuseks ja meie tegevuste fokuseerimiseks tsiteerida: *“EELK kui Issanda Jeesuse Kristuse ühe, püha, üleilmse ja apostliku kiriku lahutamatu osa eesmärk on juhtida inimesi pääsemisele ja tõe tundmisele. EELK ülesanne on Jumala sõna kuulutamine ja sakramentide jagamine ning sellest tulenevalt haridus-, diakoonia- ja misjonitöö tegemine ja muul viisil kristliku usu ja armastuse levitamine, edendamine ja süvendamine. Oma ülesannet täites seisab EELK Jumala loodud elu pühaduse eest ning teenib kõlblust, õiglust ja rahu ühiskonnas ning üksikinimeste elus.”*

Suur tänu kuulamast ja kaasa mõtlemast!

+ Urmas Viilma
Peapiiskop